

Lagrådsremiss

En ny indelningsgrund för vissa domsagor

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 7 december 2006

Beatrice Ask

Helena Swenzén
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Med anledning av beslutade förändringar av tingsrättsorganisationen i Stockholms län har frågan hur en domsaga skall kunna bestämmas så att den innefattar en viss del av en kommun aktualiserats. Regeringen, som anser att domsagoindelningen i sådana fall skall baseras på församlingsindelningen, föreslår kompletterande regler för hur forum för juridiska personer skall bestämmas.

I lagrådsremissen föreslås också ändringar som rör fördelning och val av nämndemän i kommuner som ingår i flera tingsrätters domsagor.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 april 2007.

Innehållsförteckning

1	Beslut.....	3
2	Lagtext.....	4
2.1	Förslag till lag om tingsrätts behörighet i vissa fall.....	4
2.2	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.....	5
3	Ärendet och dess beredning.....	7
4	Reformbehovet	8
5	En ny grund för domsagoindelning	8
5.1	Utgångspunkter	8
5.2	Val av ny indelningsgrund	9
5.3	Förhållandet till befintliga forumregler	10
5.3.1	Forumregler för fysiska personer.....	11
5.3.2	Forumregler för juridiska personer	12
5.3.3	Forumregler som grundas på var något ägt rum eller finns	15
5.4	Den förändrade domsagoindelningen i Stockholms län ...	15
6	Fördelning av nämndemän, m.m.	16
7	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	17
8	Ekonomiska konsekvenser	18
9	Författningskommentar	18
9.1	Förslaget till lag om tingsrätts behörighet i vissa fall	18
9.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	19
Bilaga 1	Promemorians lagförslag.....	21
Bilaga 2	Förteckning över remissinstanserna	24

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om tingsrätts behörighet i vissa fall,
2. lag om ändring i rättegångsbalken.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om tingsrätts behörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs följande.

1 § När det av lag eller annan författning följer att behörig domstol är tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en domsaga, att den tingsrätt inom vars domsaga den juridiska personen har sin postadress skall vara behörig.

Saknar den juridiska personen postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, skall i stället den tingsrätt vara behörig inom vars domsaga kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder.

2 § Om den juridiska personen är registrerad i handelsregistret, aktiebolagsregistret eller ett liknande offentligt register, skall den juridiska personen anses ha den postadress som är antecknad i det registret.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2007.

2.2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 5 och 6 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §¹

Nämndemän utses genom val.

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun, *fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd.*

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun *eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun*, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till *kommunernas respektive kommun-delens folkmängd.*

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall för varje län inom hovrätts domkrets eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del fastställa det antal nämndemän i hovrätt som skall utses.

6 §²

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, som *är folkbokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten, och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.* Den som är lagfaren domare, anställd vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, som *inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken.* För att vara valbar till nämndeman krävs vidare, i tingsrätt att han eller hon är folkbokförd i kommunen eller den del därav som hör till tingsrätten och i hovrätt att han eller hon är folkbokförd i länet eller den del därav som hör till hovrätten. Den som är lagfaren domare, anställd vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Till nämndeman bör endast den utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget.

¹ Senaste lydelse 1988:616.

² Senaste lydelse 2006:850.

Den som fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter fyra år.

Domstolen prövar självmant den valdes behörighet.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2007.

3 Ärendet och dess beredning

Frågan om en förändrad tingsrättsorganisation i Stockholms län har övervägts under en längre tid. Regeringen redovisade sin bedömning i skrivelsen Fortsatt reformering av tingsrättsorganisationen (skr. 2002/03:126) och anförde bl.a. följande. De delar av Stockholms tingsrätt som utgör söderort och västerort bör föras till andra tingsrätter. Vidare bör antalet tingsrätter i länet minskas från nio till sju genom sammanläggning av Handens och Huddinge tingsrätter till en ny tingsrätt, benämnd Södertörns tingsrätt, samt genom sammanläggning av Sollentuna och Södra Roslags tingsrätter till en ny tingsrätt, benämnd Attunda tingsrätt. Samtidigt bör vissa ytterligare justeringar av domsagoindelningen göras och handläggningen av vissa mål och ärenden föras från Stockholms tingsrätt.

Enligt skrivelsen var avsikten att ge Domstolsverket i uppdrag att utifrån den angivna inriktningen lämna förslag till närmare lokalisering och domkretsindelning.

Sedan riksdagen ställt sig bakom regeringens bedömning (bet. 2003/04:JuU4, rskr. 2003/04:21) gav regeringen i uppdrag åt Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen och Kriminalvårdsstyrelsen att gemensamt lämna förslag som syftar till ett effektivare rättsväsende i Stockholms län med inriktning på en förbättrad geografisk samordning i de delar där domstolarnas och myndigheternas verksamheter är beroende av varandra. I uppdraget ingick att Domstolsverket skulle lämna förslag till närmare lokalisering och domkretsindelning av de tingsrätter i Stockholms län som regeringen bedömt borde få en ny yttre organisation.

Arbetet bedrevs i en arbetsgrupp med representanter från Stockholms tingsrätt, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten i Stockholm, Polismyndigheten i Stockholms län, Kriminalvårdsstyrelsen Region Stockholm och Kriminalvårdsmyndigheten Stockholm Kronoberg. Resultatet presenterades i en rapport som gavs in till Justitiedepartementet i mars 2004 (dnr Ju2004/2354/DOM).

Genom beslut den 25 mars 2004 (dnr Ju2004/2476/DOM m.fl.) gav regeringen lagmännen i Huddinge, Nacka, Solna, Stockholms och Södra Roslags tingsrätter samt Domstolsverket i uppdrag att vidta de åtgärder som krävs för att senast den 1 januari 2007

- lägga samman Handens och Huddinge tingsrätter samt de delar av Stockholms tingsrätts domsaga som utgörs av söderort till Södertörns tingsrätt,
- lägga samman Sollentuna och Södra Roslags tingsrätter till Attunda tingsrätt,
- lägga samman de delar av Stockholms tingsrätts domsaga som utgörs av västerort med Solna tingsrätt,
- lägga samman den del av Handens tingsrätts domsaga som utgörs av Tyresö kommun samt de delar av Stockholms tingsrätt som utgörs av fastighetsdomstolen och miljödomstolen med Nacka tingsrätt,
- lägga samman den del av Huddinge tingsrätts domsaga som utgörs av Salems kommun med Södertälje tingsrätt,
- lägga samman den del av Södra Roslags tingsrätts domsaga som utgörs av Lidingö kommun med Stockholms tingsrätt och

- flytta över handläggningen av länets utsökningsmål från Stockholms tingsrätt till Nacka tingsrätt.

Regeringen har efter begäran från Domstolsverket beslutat att flytta fram den tidpunkt vid vilken förändringarna av tingsrättsorganisationen i Stockholms län skall träda i kraft till den 1 april 2007 (dnr Ju2006/946/DOM).

Som ett led i arbetet med uppdraget har Domstolsverket i juni 2004 i en rapport lämnat förslag till de författningsändringar som krävs för att genomföra förändringarna av tingsrättsorganisationen i Stockholms län (dnr Ju2004/5490/DOM). Rapporten, som utarbetats av Domstolsverkets processrättsliga arbetsgrupp, har bildat utgångspunkt för de överväganden som gjorts inom Justitiedepartementet. Dessa överväganden har presenterats i en promemoria, En ny indelningsgrund för vissa domsagor. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 1*.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 2*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr Ju2006/4758/DOM).

4 Reformbehovet

Enligt 1 kap. 1 § rättegångsbalken är domsaga tingsrättens domkrets. Av paragrafen framgår att det är regeringen som förordnar om indelningen i domsagor.

Domsagoindelningen regleras i förordningen (1982:996) om rikets indelning i domsagor. Grunden för den geografiska indelningen är kommunen.

Den beslutade utformningen av den framtida tingsrättsorganisationen i Stockholms län innebär bl.a. att Stockholms kommun skall ingå i tre tingsrätters domsagor. Detta medför ett behov av mindre enheter än kommuner som grund för domsagoindelningen.

5 En ny grund för domsagoindelning

5.1 Utgångspunkter

Det finns inte någon anledning att frånga kommunindelningen som huvudsaklig grund för domsagoindelningen. Den nya indelningsgrunden bör därför endast användas om en viss del av en kommun skall ingå i en domsaga.

Att låta en kommun ingå i flera tingsrätters domsagor är för närvarande bara aktuellt när det gäller Stockholms kommun. Det kan dock inte uteslutas att ett sådant behov även kan uppkomma på andra orter. En reglering bör därför vara generell.

Indelningen bör vara så förutsebar och lätt att tillämpa att en kärke utan svårighet kan avgöra vid vilken tingsrätt som talan skall väckas. Även svaranden och tingsrätten bör utan svårighet kunna bedöma om talan väckts vid rätt domstol. Vidare bör en ny grund för indelningen i

domsagor så långt möjligt vara densamma för fysiska och juridiska personer.

I Domstolsverkets rapport redovisas ett antal alternativ för en ny domsagoindelning. De alternativa grunderna för indelningen är fastigheter, församlingar, stadsdelsområden, postadresser och de geografiska indelningarna för övriga myndigheter inom rättsväsendet. Domstolsverket föreslår att uppdelningen av Stockholms kommun mellan tre domsagor skall göras efter församlingsindelningen. I mål där juridiska personer är svarande föreslås att samtliga tre tingsrätter vars domsagor omfattar del av Stockholms kommun skall anses vara behöriga när svaranden med nuvarande regler skulle ha forum i Stockholms tingsrätt.

I avsnitt 5.2 övervägs vilket alternativ för en ny domsagoindelning som bör väljas. I avsnitt 5.3 behandlas hur den föreslagna indelningsgrunden förhåller sig till befintliga forumregler och i avsnitt 5.4 beskrivs hur avsikten är att den föreslagna indelningsgrunden skall tillämpas i Stockholms län.

5.2 Val av ny indelningsgrund

Regeringens bedömning: Om en del av en kommun skall ingå i en domsaga bör domsagan för denna del bestämmas efter församlingsindelningen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot den gjorda bedömningen. *Kammarkollegiet* ifrågasätter dock om församling som indelningsgrund är den bästa lösningen på lång sikt.

Skälen för regeringens bedömning: Domstolsverket har i sin rapport föreslagit att grunden för domsagoindelningen för kommuner som skall delas mellan flera tingsrätter skall vara församlingsindelningen.

Vad som talar för denna indelningsgrund är att församlingsindelningen är en etablerad indelning som används i folkbokföringen. Det är lätt att ur ett personbevis utläsa i vilken församling en person är folkbokförd och det går utan större svårighet att genom en kontroll i fastighetskartan avgöra i vilken av kommunens församlingar en viss plats är belägen. En indelning efter församlingar gör det också enkelt att inrätta domsagor som i huvudsak stämmer överens med polisens och åklagarnas indelningar, även om vissa avvikelser måste göras.

Enligt 6 § första stycket folkbokföringslagen (1991:481) skall en person folkbokföras på den fastighet och i den territoriella församling där han eller hon enligt vissa angivna regler är att anse som bosatt.

En faktor som talar mot församlingsindelningen är att den när som helst kan ändras av Svenska kyrkan. Sedan församlingsindelningen den 1 januari 2000 blev en intern kyrklig angelägenhet har antalet församlingar minskat. I budgetpropositionen för 2002 anförde regeringen att det vid en samlad bedömning inte fanns skäl att utmönstra begreppet territoriell församling ur folkbokföringslagen (prop. 2001/02:1, utg.omr. 3, s. 21). Riksdagen ställde sig bakom regeringens bedömning (bet. 2001/02:SkU1, rskr. 2001/02:58).

Riksdagen har emellertid nyligen i ett tillkännagivande till regeringen gett uttryck för att man anser att det är motiverat att företa en ny översyn av frågan om folkbokföringen även i fortsättningen skall knytas till församlingar eller om någon annan lösning bör väljas. Motivet för riksdagens ställningstagande är uppfattningen att den civila folkbokföringen av principiella skäl inte bör bygga på svenska kyrkans församlingsindelning eftersom det allmänna saknar bestämmanderätt över denna indelning (bet. 2005/06:SkU13, rskr. 2005/06:117).

Kammarkollegiet ifrågasätter också om församling som indelningsgrund är den bästa lösningen på lång sikt. Domstolsverket har i sin rapport beskrivit och analyserat ett antal alternativ för att dela upp en kommun i olika områden. De alternativ som har belysts är - förutom församlingar - fastigheter, stadsdelsområden, de geografiska indelningarna för övriga myndigheter inom rättsväsendet och postadresser.

Att utgå från indelningen i fastigheter har den fördelen att indelningen skulle vara beständig. Domkretsindelningen skulle dock inte kunna anges i författning utan hjälp av en karta, vilket skulle göra regleringen svårtillämpad.

Stadsdelsområden samt den geografiska indelningen av polis- och åklagarmyndigheterna kan av kommunen respektive polis- och åklagarmyndigheterna när som helst ändras. Polis- och åklagarmyndigheternas indelning är också svår att beskriva i författningstext varför man, på samma sätt som vid en indelning baserad på fastigheter, skulle vara beroende av en karta för att beskriva domkretsarnas gränser.

En indelning som baseras på postadresser kan inte bli heltäckande eftersom postadresser bara finns där post delas ut. Detta skulle leda till tillämpningsproblem exempelvis om ett brott begås på en plats som inte har någon postadress.

Enligt regeringens uppfattning är församlingsindelningen förutsebar och lätt att tillämpa för såväl allmänheten som domstolen. Vid en avvägning av tillgängliga alternativ framstår församlingsindelningen som ny domsagoindelingsgrund som det alternativ som bäst uppfyller de krav som kan ställas på en ny indelningsgrund. Med undantag för Kammarkollegiets påpekande vad gäller det långsiktigt hållbara med församlingsindelningen, har inte heller någon av remissinstanserna invänt mot valet av ny indelningsgrund.

En översyn av frågan om församlingsindelningen i framtiden skall ligga till grund för folkbokföringen utgör inte något hinder mot att församlingsindelningen nu läggs till grund för domsagoindelningen. Om det i framtiden införs en ny grund för folkbokföringen bör dock domsagoindelningen övervägas på nytt.

Kammarkollegiet bör genom en ändring i 13 § förordningen (1999:731) om registrering av trossamfund åläggas att informera Domstolsverket om ändringar i församlingsindelningen.

5.3 Förhållandet till befintliga forumregler

I detta avsnitt behandlas i vilken utsträckning befintliga forumregler kan tillämpas på den i föregående avsnitt föreslagna indelningsgrunden. Först

behandlas forumreglerna för fysiska personer och därefter forumreglerna för juridiska personer. Slutligen behandlas de forumregler som grundas på var något ägt rum eller finns.

5.3.1 Forumregler för fysiska personer

Regeringens bedömning: Befintliga forumregler för fysiska personer kan tillämpas på en indelningsgrund baserad på församlingsindelningen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte något att invända mot bedömningen i denna del. *Solna tingsrätt* anser dock att det av lagtexten bör framgå att begreppet ort i 10 kap. 1 § rättegångsbalken såvitt avser Stockholms kommun skall tolkas som territoriell församling.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 10 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken är vid talan i tvistemål behörig domstol rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist. Enligt samma paragrafs andra stycke skall, om svaranden är folkbokförd i Sverige, den ort där han var folkbokförd den 1 november föregående år anses som hans hemvist.

Uttryckssättet ”rätten i den ort där svaranden har sitt hemvist” förekommer med smärre variationer i en mängd författningar. Att med någon form av semantisk tolkning söka utröna vad begreppet ort avser, när det används i dessa forumregler, framstår inte som meningsfullt. Användandet av begreppet ort i forumreglerna är snarare att se som ett uttryck för att den behöriga tingsrätten är den tingsrätt inom vars domsaga svaranden har sitt hemvist.

Särskilt tydligt blir detta vid en jämförelse mellan två forumbestämmelser som rör fastighetsdomstolar. I 46 § första stycket lagen (1933:269) om ägofred föreskrivs att ”mål ... skall upptagas vid fastighetsdomstolen i den ort, där svarandens fastighet ligger”. Motsvarande föreskrift i 15 kap. 1 § fastighetsbildningslagen (1970:988) är formulerad ”mål ... skall prövas av den fastighetsdomstol inom vars domkrets den eller de berörda fastigheterna är belägna”. Det framstår som klart att de båda forumreglerna syftar till samma sak och att ”ort” i den förra paragrafen inte kan ges någon självständig innebörd.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till att folkbokföringen sker i territoriella församlingar kan församlingsindelningen tillämpas som indelningsgrund för fysiska personer utan att befintliga forumregler behöver anpassas till denna. En fysisk persons hemvist kan enkelt knytas till en viss församling och därmed också till en viss tingsrätt.

Solna tingsrätt anser att det av lagtexten bör framgå att begreppet ort i 10 kap. 1 § rättegångsbalken såvitt avser Stockholms kommun skall tolkas som territoriell församling och har föreslagit att det i stället för ”ort” i 10 kap. 1 § 2 st. skall stå ”församling”. Som framgår ovan kan begreppet ort i detta sammanhang inte ges någon självständig innebörd. Den nya indelningsgrunden skall endast användas om en viss del av en kommun ingår i en domsaga. Kommunindelningen utgör alltså den huvudsakliga grunden för domsagoindelningen. Regeringen anser därför att det inte finns någon anledning att byta ut ordet ort i bestämmelsen. Det kan i sammanhanget påpekas att det inom departementet pågår en

generell översyn av reglerna i 10 kap. rättegångsbalken, som bl.a. innefattar en språklig genomgång av kapitlet.

5.3.2 Forumregler för juridiska personer

Regeringens bedömning: Befintliga forumregler för juridiska personer kan inte tillämpas direkt på en indelningsgrund baserad på församlingsindelningen.

Regeringens förslag: Vid tillämpning av forumregler som utgår från en juridisk persons hemvist skall, om den juridiska personen har säte i en kommun som ingår i flera domsagor, den tingsrätt inom vars domsaga den juridiska personen har sin postadress vara behörig under förutsättning att postadressen finns inom någon av de domsagor som kommunen ingår i.

Saknar en juridisk person, som har säte i en kommun som ingår i flera domsagor, postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, skall den tingsrätt vara behörig inom vars domsaga kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder.

Med postadress avses i första hand en juridisk persons registrerade postadress.

Regleringen införs i en särskild lag.

Promemorians bedömning och förslag: Promemorians förslag stämmer i huvudsak överens med regeringens. I promemorian föreslås att behörig domstol i de fall en juridisk person har säte i en kommun som ingår i flera domsagor men saknar postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, skall vara den tingsrätt inom kommunen som regeringen bestämmer.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. *Företagarna* framhåller att den föreslagna lösningen blir förutsägbar och praktisk och att företag med förslaget inte riskerar att behöva svara i flera domstolar. *Handens, Huddinge, Nacka, Solna* och *Stockholms tingsrätter* avstyrker förslaget och förordar i stället en lösning som innebär att talan mot en juridisk person som har säte i en kommun som ingår i flera tingsrätters domsagor skall få väckas vid vilken som helst av dessa tingsrätter. Samma tingsrätter lämnar även förslag på en alternativ lösning där talan väcks vid ett för de tre tingsrätterna gemensamt forum och målen sedan fördelas i administrativ ordning mellan de tre tingsrätterna efter geografisk grund. *Kronofogdemyndigheten* avstyrker att en viss av regeringen utpekad tingsrätt skall vara behörig i de fall en juridisk person saknar postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i och föreslår att i dessa fall samtliga tingsrätter vars domsagor omfattar delar av Stockholms kommun skall anses vara behöriga. *Sollentuna* och *Södra Roslags tingsrätter* samt *Kronofogdemyndigheten* förordar att regleringen tas in i rättegångsbalken i stället för i en särskild lag. *Hovrätten för Övre Norrland* anser att reservforum bör anges i lag och att Stockholms tingsrätt inte nödvändigtvis behöver vara reservforum.

Skälen för regeringens bedömning och förslag: Avgörande vid forumprövningen för juridiska personer är normalt var den juridiska

personens styrelse har sitt säte. Styrelsens säte är i de flesta fall registrerat i offentliga register, för merparten av de juridiska personerna i register som förs av Bolagsverket. Inom associationsrätten har begreppet ort vid angivande av säte tolkats som kommun. Man kan inte av en juridisk persons registreringsbevis sluta sig till i vilken församling i kommunen som styrelsen har sitt säte. Det innebär att befintliga forumregler inte omedelbart kan tillämpas på en indelningsgrund baserad på församling när det gäller mål i vilka juridiska personer är svarande.

Domstolsverket konstaterar i sin rapport att församlingsindelningen inte kan användas för fördelning av de aktuella målen och diskuterar olika alternativa sätt att fördela dessa. Domstolsverket stannar för förslaget att talan mot en juridisk person vars styrelse har sitt säte i en ort som ingår i flera tingsrätters domsagor skall få väckas vid vilken som helst av dessa domstolar. *Handens, Huddinge, Nacka, Solna* och *Stockholms tingsrätter* förordar också en sådan ordning.

Domstolsverkets förslag får anses gynnsamt för käranden som kan välja vid vilken domstol stämning skall ges in samtidigt som det får anses negativt för svaranden som blir skyldig att svara i flera domstolar. Även om det handlar om domstolar som ligger förhållandevis nära varandra är det en klar olägenhet. *Företagarna* har också uppmärksammat denna olägenhet för svaranden. Ett fritt forumval mellan vissa tingsrätter när en juridisk person är svarande medför vidare svårigheter när det gäller dimensionering och resursfördelning mellan domstolarna. Denna lösning innebär också att det blir skilda domsagoindelningsordningar för fysiska och juridiska personer, något som så långt möjligt bör undvikas. Inte heller med den alternativa lösning som remissinstanserna presenterar – som för övrigt skulle innebära ett avsteg från kravet att föreskrifter om rättegången skall beslutas genom lag – kan en svarande direkt sluta sig till i vilken domstol han är skyldig att svara. Parternas inflytande över det närmare valet av forum skulle dessutom bli mindre än enligt det remitterade förslaget. Slutligen skulle en sådan ordning förutsätta inrättandet av någon form av sorteringsystem.

Ett alternativ till ett fritt forumval är att knyta de juridiska personerna till församlingar efter deras postadresser. En lösning där forumprövningen grundas på postadresser har den fördelen att juridiska personer med utdelningsadress som är ett gatunamn eller en postbox eller som har ett eget postnummer, samtliga kan knytas till en viss församling och därmed också till en viss tingsrätt. Med en sådan lösning skapas en lätt tillämpbar reglering.

I stort sett alla juridiska personer har en postadress. Med postadress bör i första hand avses en juridisk persons registrerade postadress. För vissa juridiska personer, t.ex. länsstyrelser och kommuner, kan registrerad postadress saknas. I dessa fall är det naturligt att använda den juridiska personens officiella postadress.

Mot bakgrund av det anförda föreslår regeringen att en juridisk person kopplas till församling genom dess postadress. En juridisk person har normalt säte och postadress inom samma kommun. Även i de fall den juridiska personen har sitt säte i den kommun som ingår i flera domsagor men sin postadress i en annan kommun inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, anser regeringen att postadressen bör styra vilken

tingsrätt som skall vara behörig. Postadressen knyts i dessa fall till en viss kommun och därmed till en viss tingsrätt.

De fall där den juridiska personen har sin postadress inom någon annan domsaga än de domsagor som kommunen ingår i och de fall där den juridiska personen saknar postadress faller utanför en sådan reglering. *Kronofogdemyndigheten* har föreslagit att i dessa fall samtliga tingsrätter vars domsagor omfattar delar av Stockholms kommun skall anses vara behöriga. De skäl som ovan anförts mot att införa ett fritt forumval gör sig också gällande avseende *Kronofogdemyndighetens* förslag. Regeringen anser att samtliga nu aktuella fall bör hanteras av någon av domstolarna inom kommunen, som därmed får karaktären av reservforum.

I den remitterade promemorian föreslås att behörig domstol i de fall en juridisk person har säte i en kommun som ingår i flera domsagor men saknar postadress inom någon av dessa domsagor, skall pekas ut i förordning. *Hovrätten för Övre Norrland* invänder mot detta och anser att reservforum bör anges i lag. Regeringen delar den bedömningen. Skall den nu aktuella situationen regleras i lag bör regleringen ges en generell utformning. Regeringen anser det naturligt att, i de fall en juridisk person har säte i en kommun som ingår i flera domsagor men saknar postadress inom någon av dessa domsagor, peka ut den tingsrätt som omfattar kommunens huvudsakliga centrum. Detta uppnås genom att den tingsrätt pekas ut inom vars domsaga kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder.

När en juridisk person har säte i Stockholms kommun men helt saknar postadress eller har sin postadress utanför de domsagor som Stockholms kommun ingår i innebär en sådan reglering att Stockholms tingsrätt blir behörig domstol.

Sollentuna och *Södra Roslags tingsrätter* samt *Kronofogdemyndigheten* har framfört synpunkten att den föreslagna regleringen bör tas in i rättegångsbalken i stället för i en särskild lag. För att ändringar inte skall behöva göras i varje författning som berörs av reformen gör regeringen bedömningen att bestämmelserna bör tas in i en särskild lag som behandlar tingsrätts behörighet i nu aktuella fall. Ett alternativ till remissinstansernas förslag skulle kunna vara att ta in en hänvisning i rättegångsbalken till den nya lagen. Med hänsyn till att det finns ett stort antal andra lagar med forumbestämmelser som också avviker från bestämmelsen i 10 kap. rättegångsbalken skulle dock en sådan hänvisning kunna bli missvisande. Någon hänvisning bör därför inte tas in i rättegångsbalken. Frågan kommer dock att övervägas på nytt i samband med den översyn av 10 kap. rättegångsbalken som nämnts ovan. Den nya lagen bör utformas så att den träffar inte bara fall där tingsrätt är första instans, utan även sådana fall där överklagande eller överlämnande till tingsrätt skall ske, t.ex. från *Kronofogdemyndigheten*.

I syfte att förenkla för såväl professionella aktörer som allmänheten och minska risken för felstämda mål bör ett IT-baserat system konstrueras som knyter postadress till församling eller kommun. Mål och ärenden med anknytning till respektive del av kommunen kan med en sådan fördelningsnyckel hänvisas till rätt tingsrätt. Fördelningsnyckeln bör finnas tillgänglig på Sveriges Domstolars hemsida.

5.3.3 Forumregler som grundas på var något ägt rum eller finns

Regeringens bedömning: Befintliga forumregler som grundas på var något ägt rum eller finns kan tillämpas på en indelningsgrund baserad på församlingsindelningen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte haft något att invända mot bedömningen i denna del.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt vissa forumregler är det avgörande i vilken domsaga något har ägt rum (t.ex. 10 kap. 8 § rättegångsbalken angående skadegörande handling, 19 kap. 1 § rättegångsbalken angående platsen där ett brott förövats samt 9 § lagen [1984:318] om kontrollavgift vid olovlig parkering och 10 § lagen [1976:206] om felparkering, båda angående platsen där en felparkering ägt rum). Det finns också forumregler som hänvisar till var något finns (t.ex. 10 kap. 3 § rättegångsbalken angående var egendom finns och 10 kap. 10 § rättegångsbalken angående var en fastighet finns).

För att avgöra till vilken församling en viss plats hör kan fastighetsregistret användas. Varje plats kan knytas till en fastighet. I fastighetsregistret finns bl.a. uppgifter om vilken församling inom Svenska kyrkan en fastighet tillhör. Till registret hör också en registerkarta som förs med automatiserad databehandling. På registerkartan redovisas bl.a. gränser och beteckningar för fastigheter samt indelningen i län, kommuner och församlingar inom Svenska kyrkan.

Eftersom det utan större svårighet går att fastställa i vilken församling en viss plats är belägen fungerar, som också Domstolsverket konstaterat i sin rapport, dessa forumregler bra tillsammans med en domsagoindelning som grundas på församlingsindelningen. Någon anpassning behöver således inte göras till den nya indelningsgrunden.

5.4 Den förändrade domsagoindelningen i Stockholms län

Som en konsekvens av tidigare ställningstaganden och förslagen i denna lagrådsremiss kommer för tingsrätterna i Stockholms län domsagor och vissa måltyper att fördelas på följande sätt.

- Attunda tingsrätts domsaga kommer att omfatta kommunerna Danderyd, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Täby, Upplands-Bro, Upplands Väsby, Vallentuna, Vaxholm och Österåker.
- Nacka tingsrätt behåller nuvarande domsaga och tillförs Tyresö kommun. De delar av Stockholms tingsrätt som utgörs av fastighetsdomstolen och miljödomstolen förs till Nacka tingsrätt. Vidare överflyttas handläggningen av länets utsökningsmål från Stockholms tingsrätt till Nacka tingsrätt.
- Solna tingsrätt behåller nuvarande domsaga och tillförs den del av Stockholms kommun som omfattar församlingarna i västerort, dvs.

Bromma, Västerleds, Vällingby, Hässelby, Spånga och Kista församlingar.

- Stockholms tingsrätt behåller den del av Stockholms kommun som utgörs av innerstadsförsamlingarna, dvs. Stockholms domkyrkoförsamling samt S:t Johannes, Adolf Fredriks, Gustav Vasa, S:t Matteus, Engelbrekts, Hedvig Eleonora, Oscars, Maria Magdalena, Högalids, Katarina, Sofia, Kungsholms, S:t Görans och Essinge församlingar. Stockholms tingsrätt tillförs Lidingö kommun.

- Södertälje tingsrätt behåller nuvarande domsaga och tillförs Salems kommun.

- Södertörns tingsrätts domsaga kommer att omfatta kommunerna Botkyrka, Haninge, Huddinge och Nynäshamn samt församlingarna i söderort, dvs. Brännkyrka, Vantörs, Farsta, Enskede, Skarpnäcks, Hägerstens och Skärholmens församlingar.

- Norrtälje tingsrätt behåller nuvarande domsaga.

Resterande församlingar inom Stockholms kommun – Hovförsamlingen samt Tyska S:ta Gertrud och Finska församlingarna – är inte territoriella församlingar och används därför inte som grund för folkbokföringen och därmed inte heller för domsagoindelningen.

Ovannämnda förändringar av domsagoindelningen och fördelningen av mål i Stockholms län medför att ändringar kommer att behöva göras i förordningen (1982:996) om rikets indelning i domsagor, i kungörelsen (1971:549) om fastighetsdomstol, i utökningsförordningen (1981:981) och i förordningen (1998:1323) om miljödomstolarnas domkretsar.

6 Fördelning av nämndemän, m.m.

Regeringens förslag: Om det i en domsaga utöver en eller flera kommuner ingår en del av en kommun, skall antalet nämndemän fördelas mellan i domsagan ingående kommuner i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

För att vara valbar till nämndeman skall en person vara folkbokförd i den kommun eller den kommundel som hör till tingsrätten.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: I stort sett samtliga remissinstanser tillstyrker förslagen eller lämnar dem utan erinran. *Nämndemännens Riksförbund* anser att förslaget bör utredas vidare innan beslut tas eftersom förbundet anser att det kan finnas en risk att domstolen eventuellt kommer att styra vilka personer som utses till nämndemän. *Sollentuna och Södra Roslags tingsrätter* har haft vissa synpunkter på den lagtekniska utformningen av förslagen.

Skälen för regeringens bedömning: I de fall det i en domsaga ingår fler än en kommun skall tingsrätten enligt 4 kap. 5 § andra stycket rättegångsbalken fördela antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd. Med anledning av att även en del av en kommun skall kunna ingå i en tingsrätts domsaga bör det regleras hur tingsrätten skall fördela antalet nämndemän i sådana fall. Regeringen anser att principen att antalet nämndemän fördelas efter folkmängd bör

vara rådande även när en domsaga innefattar en viss del av en kommun. Eftersom domsagoindelningen i de fall även en del av en kommun ingår i domsagan bygger på församlingsindelningen och det finns befolkningsberäkningar efter församling bereder det inga svårigheter att i dessa fall ha samma regel om fördelning i förhållande till folkmängd.

Nämndemän i tingsrätt utses genom val av kommunfullmäktige. Ett av valbarhetsvillkoren är att man skall vara folkbokförd i kommunen (4 kap. 6 § rättegångsbalken). Regeringen anser att rådande principer för valbarhet skall gälla även i de fall en domsaga innefattar en del av en kommun. Av detta följer att det även i domsagor som omfattar viss del av en kommun bör krävas att en person för att vara valbar till nämndeman skall vara bosatt inom den del av kommunen som ingår i domsagan. Detta bör komma till uttryck i lagtexten på så sätt att det för valbarhet uppställs ett krav på att vara folkbokförd inom kommunen eller den del därav som hör till tingsrätten.

Nämndemännens Riksförbund har anfört att det kan finnas en risk att domstolen eventuellt kommer att styra vilka personer som utses till nämndemän. Domstolens medverkan i processen vid val av nämndemän kommer dock med förslaget att vara densamma som med nuvarande reglering.

7 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Den nya lagen om tingsrätts behörighet i vissa fall liksom de föreslagna lagändringarna skall träda i kraft den 1 april 2007.

Regeringens bedömning: Några övergångsbestämmelser till den föreslagna lagen och de föreslagna lagändringarna behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte några invändningar såvitt avser tidpunkten för ikraftträdande. *Solna tingsrätt* anser att övergångsbestämmelser i anledning av den nya domsagoindelningen i Stockholms län bör tas in i lag.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Den nya lagen om tingsrätts behörighet i vissa fall liksom de föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 april 2007 då förändringarna av tingsrättsorganisationen i Stockholms län planeras träda i kraft.

En allmän princip är att ny processrättslig lagstiftning avseende allmän domstol inte får någon retroaktiv verkan. Om vid lagens ikraftträdande ett mål är anhängiggjort enligt äldre lag skall målet anses rätteligen inlett även om den nya lagen ändrar den äldre i detta avseende. Några övergångsbestämmelser till den nya lagen om tingsrätts behörighet i vissa fall behövs därför inte.

Vid införandet av en ny domsagoindelning uppkommer frågan hur pågående mål och ärenden skall hanteras vid ikraftträdandet. *Solna tingsrätt* har anfört att övergångsbestämmelser bör tas in i lag.

Enligt 11 kap. 4 § regeringsformen gäller bl.a. att föreskrifter om huvuddragen av domstolarnas organisation meddelas i lag. I 1 kap. 1 §

rättegångsbalken stadgas inledningsvis att tingsrätt är allmän underrätt och, om inte annat är föreskrivet, första domstol. Av paragrafens andra stycke framgår att domsaga är tingsrättens domkrets och att regeringen förordnar om indelning i domsagor. Tingsrätternas domsagor bestäms genom förordningen (1982:996) om rikets indelning i domsagor.

Sammanläggningar av tingsrätter är i huvudsak en organisatorisk fråga. Övergångsbestämmelser med anledning av den förändrade domsagoindelningen bör därmed tas in i förordning.

I förordningen (1996:1149) om nämndemäns tjänstgöring vid ändring i indelning av domkretsar är reglerat vad som gäller för nämndemän i förevarande situation. Bestämmelserna innebär att vid ändring i indelningen i domkretsar skall en nämndeman anses vald till nämndeman i den domstol inom vars domkrets han eller hon är folkbokförd. Några övergångsbestämmelser till lagändringarna i 4 kap. rättegångsbalken behövs därför inte.

8 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslagen medför begränsade omställningskostnader. Dessa ryms inom befintliga ramar.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna har inte haft något att invända mot bedömningen i denna del.

Skälen för regeringens bedömning: De föreslagna förändringarna förväntas medföra begränsade omställningskostnader för berörda tingsrätter och för Domstolsverket. Dessa kostnader ryms inom befintliga ramar. På lång sikt torde förändringarna av domstolsorganisationen i Stockholms län innebära vissa besparingar.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om tingsrätts behörighet i vissa fall

Lagen är ny och innehåller bestämmelser om hur forumreglerna för juridiska personer skall tillämpas när en juridisk person har säte i en kommun som ingår i flera domsagor. De närmare övervägandena har redovisats i avsnitt 5.3.2.

1 §

När det av lag eller annan författning följer att behörig domstol är tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en domsaga, att den tingsrätt inom vars domsaga den juridiska personen har sin postadress skall vara behörig.

Saknar den juridiska personen postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, skall i stället den tingsrätt vara behörig inom vars domsaga kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder.

Paragrafen innehåller regler för hur forumbestämmelser som utgår från en juridisk persons hemvist skall tillämpas om den juridiska personen har säte i en kommun som ingår i flera domsagor.

Om en del av en kommun ingår i en domsaga bestäms domsagan för denna del efter församlingsindelningen. Befintliga forumregler kan inte tillämpas på denna indelningsgrund när det gäller mål där juridiska personer är svarande. Av paragrafens *första stycke* framgår att det i dessa fall är den tingsrätt inom vars domsaga den juridiska personen har sin postadress som är behörig. Har den juridiska personen postadress i den kommun där sätet finns knyts postadressen till en viss församling och därmed till en viss tingsrätt. Även i de fall där den juridiska personen har sitt säte i den kommun som ingår i flera domsagor men sin postadress i en annan kommun inom någon av de domsagor som kommunen ingår i, är den tingsrätt behörig inom vars domsaga postadressen finns. Postadressen knyts i dessa fall till en viss kommun och därmed till en viss tingsrätt.

När den juridiska personen saknar postadress inom någon av de domsagor som säteskommunen ingår i skall enligt *andra stycket* den tingsrätt vara behörig inom vars domsaga kommunens fullmäktige regelmässigt sammanträder. Det rör sig om dels de fall där en juridisk person helt saknar postadress, dels de fall en juridisk person har sin postadress inom någon annan domsaga än de domsagor som kommunen ingår i.

När en juridisk person har säte i Stockholms kommun men helt saknar postadress eller har sin postadress utanför de domsagor som Stockholms kommun ingår i innebär denna reglering att Stockholms tingsrätt blir behörig domstol.

2 §

Om den juridiska personen är registrerad i handelsregistret, aktiebolagsregistret eller ett liknande offentligt register, skall den juridiska personen anses ha den postadress som är antecknad i det registret.

Paragrafen innehåller regler för hur postadress i 1 § skall bestämmas.

Är den juridiska personen registrerad i handelsregistret, aktiebolagsregistret eller ett liknande offentligt register skall den juridiska personen anses ha den postadress som är antecknad i det registret. Saknar en juridisk person en registrerad postadress bör normalt dess officiella postadress läggas till grund för tillämpningen.

9.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

4 kap. 5 §

Nämndemän utses genom val.

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall för varje län inom hovrätts domkrets eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del fastställa det antal nämndemän i hovrätt som skall utses.

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur de som skall tjänstgöra som nämndemän i tingsrätt eller hovrätt utses.

Ändringen i andra stycket föranleds av att en domsaga utöver en eller flera kommuner skall kunna innefatta en viss del av en kommun. För dessa fall föreskrivs att fördelningen av nämndemän skall ske i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.

4 kap. 6 §

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, som *inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. För att vara valbar till nämndeman krävs vidare, i tingsrätt att han eller hon är folkbokförd i kommunen eller den del därav som hör till tingsrätten och i hovrätt att han eller hon är folkbokförd i länet eller den del därav som hör till hovrätten.* Den som är lagfaren domare, anställd vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Till nämndeman bör endast den utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget.

Den som fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter fyra år.

Domstolen prövar självantaganden om behörighet.

Paragrafen behandlar de allmänna valbarhets- och behörighetsvillkoren för uppdrag som nämndeman.

Den som skall väljas till nämndeman i en tingsrätt och bor i en kommun som endast delvis ingår i tingsrättens domkrets skall enligt ändringarna i *första stycket* för att vara valbar vara folkbokförd i den del av kommunen som hör till tingsrätten. Övriga ändringar är endast redaktionella.

Promemorians lagförslag

Förslag till lag om tingsrätts behörighet i vissa fall

Härigenom föreskrivs följande.

1 § När det av lag eller annan författning följer att tingsrätten i den ort där en juridisk person eller dess styrelse har sitt säte är behörig domstol gäller, om kommunen där sätet finns ingår i mer än en domsaga, att den tingsrätt inom vars domsaga den juridiska personen har sin postadress skall anses vara behörig. Om den juridiska personen är registrerad i handelsregistret, aktiebolagsregistret eller ett liknande offentligt register, skall den juridiska personen anses ha den postadress som är antecknad i det registret.

2 § Saknar juridisk person i fall som avses i 1 § postadress inom någon av de domsagor som kommunen ingår i gäller, i stället för det som sägs i 1 §, att den tingsrätt inom kommunen som regeringen bestämmer skall anses vara behörig.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2007.

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 4 kap. 5 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

5 §³

Nämndemän utses genom val.

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd.

Om det i en domsaga ingår mer än en kommun *eller, utöver en eller flera kommuner, en del av en annan kommun, fördelar tingsrätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till kommunernas respektive kommundelens folkmängd.*

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer skall för varje län inom hovrätts domkrets eller, om del av län ingår i hovrätts domkrets, för sådan del fastställa det antal nämndemän i hovrätt som skall utses.

6 §⁴

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, som är folkbokförd i kommunen eller, i fråga om nämndeman i hovrätt, i länet eller den del därav som hör till hovrätten, och som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. Den som är lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Valbar till nämndeman är varje svensk medborgare, *som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § föräldrabalken. För att vara valbar skall nämndeman i tingsrätt vara folkbokförd i kommunen eller den del därav som hör till tingsrätten och nämndeman i hovrätt i länet eller den del därav som hör till hovrätten.* Den som är lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta får inte vara nämndeman.

Ingen får samtidigt vara nämndeman i hovrätt och tingsrätt.

Den som fyllt sextio år eller uppger något giltigt hinder är inte skyldig att ta emot uppdrag som nämndeman. Den som har avgått som nämndeman är inte skyldig att ta emot nytt uppdrag förrän efter fyra år.

Rätten prövar självmant den valdes behörighet.

³ Senaste lydelse 1988:616.

⁴ Senaste lydelse 1994:1620.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2007.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Hovrätten för Övre Norrland, Handens tingsrätt, Huddinge tingsrätt, Nacka tingsrätt, Sollentuna tingsrätt, Solna tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Södertälje tingsrätt, Södra Roslags tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Stockholms Handelskammare, Skatteverket, Kronofogdemyndigheten, Kronofogdemyndigheten i Stockholm, Kammarkollegiet, Lantmäteriverket, Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges advokatsamfund, Företagarna och Nämndemännens Riksförbund.

Stockholms kommun, Svenskt Näringsliv, JUSEK och Sveriges Domareförbund har avstått från att avge yttrande.